

מכות דף י"ב

למדנו במשנה, שאין יוצאים מעיר מקלט אפילו אם כל ישראל צריכים לו כיואב בן צרויה. ובהקשר לזה מביאה הגמרא, לגבי יואב שהלך ותפס בקרנות המזבח כדי להנצל משלמה שצווה להורגו כיון שהלך עם אדוניהו. אמר רב יהודה אמר רב, שתי טעויות טעה יואב, בשעה שנמלט ותפס בקרנות המזבח, 1. שאינו קולט אלא גגו והוא תפס בקרנותיו, 2. שאינו קולט אלא מזבח בית עולמים¹²⁴, והוא תפס מזבח של שילה¹²⁵. אביי אומר, שטעה בדבר נוסף שאין המזבח קולט אלא כהן ועבודה בידו, והוא זר היה.

אמר ריש לקיש, שלש טעויות עתיד שרו של רומי¹²⁶ לטעות לעתיד לבוא כשיברח לבצרה כדי להינצל, ככתוב פסוק "מִי זֶה בָּא מֵאֲדוֹם חֲמוֹץ בְּגָדִים מִבְּצָרָה"¹²⁷, טועה שאינה קולטת אלא בצר, והוא גולה לבצרה. טועה שאינה קולטת אלא שוגג, והוא מזיד היה. טועה שאינה קולטת אלא אדם והוא מלאך.

רוצח נקבר בעיר מקלט
אמר רבי אבהו, ערי מקלט לא נתנו לקבורה, ללוים שהן שלהם, שכך כתוב "וּמִגְרָשֵׁיהֶם יִהְיוּ לְבִהְמָתָם וְלִרְבָּשָׁם וְלִכְל חֵיתָם", לחיים נתנו ולא לקבורה. מקשה הגמרא ממשנתנו האומרת, שם תהא דירתו, שם תהא מיתתו, שם תהא קבורתו? מתרצת הגמרא, שרוצח שונה, כיוון שהתורה כתבה שהוא כן יקבר שם.

אסור לגור בתחום
עיר מקלט
שואלת הגמרא, שיש סתירה למה שאומרת המשנה, כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולט, ממה ששנינו "יָשֵׁב בָּהּ", בה ולא בתחומה? אמר אביי שגם בתחומה קולטת, אבל אסור לגור שם. שואלת הגמרא הרי יש אסור לגור בגלל שאין עושין שדה של לויים מגרש, ולא מגרש שדה, לא מגרש עיר, ולא עיר מגרש, ואם בונין בית במגרש, המגרש נהיה עיר? אמר רב ששת, שהפסוק בא לומר שאפילו במחילות שנמצאים תחת הקרקע, אסור לגור.

מצוה או רשות ביד
גואל הדם להרוג
למדנו במשנה, שנחלקו ברוצח שיצא חוץ לעיר מקלט, האם יש מצווה על גואל הדם להורגו והאם כל אדם רשאי להורגו. ומביאה הגמרא, תנו רבנן, נאמר: "ורצח גואל הדם את הרוצח" רבי יוסי הגלילי אומר, מצוה ביד גואל הדם, אין גואל הדם רשות ביד כל אדם. רבי עקיבא אומר,

124 דכתיב 'מזבחי': המיוחד לי. רש"י.

125 כך היא הגרסא לפנינו, אבל רש"י גרס, במזבח של במה, שעשה דוד לפני הארון, שהיה באהל אשר נטה לו דוד בעיר דוד.

126 סמאל. רש"י.

127 מדמו של סמאל, ואף על פי שאין המלאכים בשר ודם, כתב בו הכתוב כעין הריגת האדם, לשבר את האון מה שהיא יכולה לשמוע. רש"י.

רשות ביד גואל הדם, וכל אדם חייבין¹²⁸ עליו. ומבארת הגמרא, שרבי יוסי הגלילי למד, שיש מצווה על גואל הדם להרוג את הרוצח, מכך שלא נאמר בפסוק אם רצח, ורבי עקיבא חולק שאין בזה מצווה, כיוון שלא נאמר ירצח.

אמר מר זוטרא בר טוביה בשם רב, רוצח שיצא חוץ לתחום, ומצאו גואל הדם והרגו, נהרג עליו. שואלת הגמרא, והרי דין זה אינו לא כרבי יוסי הגלילי ולא כרבי עקיבא? מבארת הגמרא, הוא סבר כרבי אליעזר. ששנינו, רבי אליעזר אומר, רוצח שיצא חוץ לעיר מקלט אין גואל הדם רשאי להורגו אלא "עד עמדו לפני העדה למשפט". שואלת הגמרא, מה דורשים רבי יוסי ורבי עקיבא, מפסוק זה? אומרת הגמרא, שזה נצרך למה ששנינו בברייתא, רבי עקיבא אומר, מנין לסנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש, שאין ממיתים אותו עד שיעמוד בבית דין אחרי? תלמוד לומר "עד עמדו לפני העדה למשפט" בבית דין אחר.

תנו רבנן, "וְאִם יֵצֵא יֵצֵא הָרֹצֵחַ" אין לי אלא במזיד, ומנין שגם אם בשוגג פטור גואל הדם? תלמוד לומר, "וְאִם יֵצֵא יֵצֵא" מכל מקום. שואלת הגמרא, והרי שנינו בברייתא, במזיד נהרג, בשוגג גולה¹²⁹? מתרצת הגמרא, התנא שבברייתא סובר 'דברה תורה כלשון בני אדם', ולכן לא דורש מ"יֵצֵא יֵצֵא". אמר אביי, מסתבר שהסברה היא כמי שאומר, דברה תורה כלשון בני אדם, שלא יהא סופו חמור מתחלתו¹³⁰, מה תחלתו במזיד נהרג בשוגג גולה, אף סופו במזיד נהרג בשוגג גולה.

בן לא יכול לגאול מאביו דמי מביאה הגמרא, שלכאורה יש סתירה בין הברייתות. אחיו

שבברייתא אחת שנינו, אב שהרג את בנו בשוגג, בנו השני נעשה גואל הדם, והורג את אביו. ובברייתא אחרת שנינו, אין בנו נעשה לו גואל הדם. האם נאמר שהברייתות נחלקו במחלוקת התנאים, שהאומר שבנו נעשה גואל הדם, הוא רבי יוסי הגלילי, שאומר מצוה לגואל הדם. והחולק הוא רבי עקיבא? שואלת הגמרא, הרי גם אם נאמר שיש מצווה לגואל הדם להרוג, איך מותר לו להרוג את אביו, הרי אמר רבה בר רב הונא, וכן תנא דבי רבי ישמעאל, לכל עבירות שבתורה אין הבן נעשה שליח בית דין לאביו, לא להלקותו ולא לנדותו, חוץ ממסית, שעליו אמרה תורה "לא תחמול ולא תכסה עליו"? לכן אומרת הגמרא, שהשונה אין בנו נעשה גואל הדם, מדבר על בנו של הרוצח,

128 כך הגירסא שלפנינו, והיא ע"פ המהרש"ל, אבל הגר"א בדף יא על המשנה מביא שהגירסא הנכונה היא אין חייבים עליו וכ' שכן הוא בדפו"י ובירושלמי ובראשונים, ועיי' תוי"ט.

129 ישנם שני דרכים לפרש את הגמרא, יש מפרשים שמדובר על הרוצח שיוצא במזיד נהרג על ידי גואל הדם ואם יצא בשוגג והרגו גואל הדם חייב בגלות. וכך לפי גירסת הגר"א וכפי שמופיע בדפוסים שלפנינו. אלא שקשה 1. ייצא שמצינו שיש הורג במזיד ומתחייב גלות. 2. השוואת הגמרא לא יהא סופו חמור מתחילתו, אינו דומה ממש שתחילתו מדובר על אופן הרציחה וסופו מדובר על האופן שיוצא מעיר המקלט. ויש מפרשים, שמדובר על גואל הדם שאם הרוצח יצא בשוגג וגואל הדם הרג במזיד נהרג ובשוגג גולה. ועיי' ערוך לנר.

130 סופו צאתו חוץ לתחום, תחלתו הרציחה. רש"י.

והשונה שבנו נעשה לו גואל הדם, מדבר על בנו של ההרוג, שהוא נכדו של רוצח, ואינו מוזהר על כבודו.

משנה

אילן שהוא עומד בתוך תחום עיר מקלט, ונופו נוטה חוץ לתחום, או שהאילן עומד חוץ לתחום, ונופו נוטה בתוך התחום, דנים את האילן אם הוא חלק מהעיר או חוצה לה, לפי נופו של אילן¹³¹.

גמרא

האם הולכים אחר הנוף או אחר שואלת הגמרא, האם הדבר פשוט שדנים את האילן לפי נופו, והרי מצינו משנה הסותרת למשנתינו, שכך שנינו לענין אכילת מעשר שני בירושלים. אילן שהוא עומד בירושלים, ונוטה לחוץ, או עומד בחוץ ונוטה לפנים, מכנגד החומה ולפנים כלפנים¹³², מכנגד החומה ולחוץ כלחוץ? עונה הגמרא, שאי אפשר לשאול ממעשר על ערי מקלט. שלגבי מעשר התורה תולה בחומה¹³³, אבל את ערי מקלט התורה תולה בדירה¹³⁴, ונופו ראוי לדירה יותר מעיקרו. שואלת הגמרא, והרי מצינו סתירה גם לגבי מעשר. ששנינו, בירושלים הלך אחר הנוף, בערי מקלט הלך אחר הנוף? אמר רב כהנא, משנתינו היא כרבי יהודה, שנינו בברייתא, רבי יהודה אומר, במערה הולך אחר פתחה. באילן הולך אחר נופו, והמשנה השניה כרבנן¹³⁵.

דעת רבי יהודה באילן ונופו במעשר ובעיר מקלט
שואלת הגמרא¹³⁶, מדוע פשוט להעמיד את המשנה שבין במעשר ובין בעיר מקלט הולכים אחר הנוף, שיתכן שמה שאמר רבי יהודה שהולכים אחר הנוף לגבי מעשר, משום שניתן להעמיד את הדין לחומרא בשני האופנים, שנופו בפנים מחמירים שגם בעיקרו לא ניתן לפדות, ואם נופו לחוץ מחמירים שאף בעיקרו לא יוכל לאכול בלא פדייה. אבל לגבי עיר מקלט, אם נאמר שהולכים אחר הנוף ייצא שכשנופו לחוץ והרוצח יעמוד על העיקר בתוך עיר המקלט, גואל הדם יוכל להורגו, וזה להקל ולא להחמיר? אמר רבא, גם בעיר מקלט ניתן להעמיד שהולכים אחר הנוף רק להחמיר. שכשנופו לפנים אסור לגואל הדם להרוג את הרוצח אם עומד בחוץ על עיקרו. ואם נופו לחוץ, ודאי שאם הרוצח על עיקרו בפנים שאסור להורגו ואם

131 אפילו הוא בעיקרו שבתוך התחום, הרי הוא כיוצא חוץ לתחום, ואם עיקרו חוץ לתחום ונופו בתוך התחום אף העיקר קולט. רש"י.

132 מדובר כשענפיו מועטין שאין בהן ארבע, ולכן אינו כגגות שלא נתקדשו, ועוד יש לומר שמדובר באילן שענפיו מרובין ואויר ירושלים כירושלים. תוס'.

133 דכתיב לפני ה' אלהיך תאכלנו. רש"י.

134 דכתיב כי בעיר מקלטו ישב. רש"י.

135 ושינויא קמא ליתא. רש"י.

136 עמוד ב'

עומד בחוץ על הנוף מותר להורגו מבחון בחצים ובצורות¹³⁷. אלא שנחלקו¹³⁸ האם מותר לגואל הדם לעלות דרך העיקר שבפנים, כדי להגיע ולהרוג את הרוצח בנוף, שלרבי יהודה, שיכול כיוון שהאילן נחשב מדרגה של הנוף¹³⁹, וחכמים סוברים, שאסור כי העיקר אינו כמדרגה לנוף.

רב אשי אמר, שמה ששנינו לגבי רוצח 'אחר הנוף', הכוונה אף אחר הנוף. כלומר, שאם הנוף בפנים, אז הולכים אחר הנוף, ואסור להורגו אף בחוץ בעיקר. אבל אם הנוף בחוץ, אין הולכים אחר הנוף אלא הנוף הולך אחר העיקר, ויהיה אסור להרוג בין בעיקר ובין בנוף¹⁴⁰.

משנה

רוצח שגלה לעיר מקלט, וחזר והרג באותה העיר בשוגג, גולה משכונה לשכונה בתוך העיר¹⁴¹, ובן לוי שהוא מיושבי העיר גולה מעיר לעיר¹⁴².

גמרא

תנו רבנן, נאמר: "וְשִׁמְתִּי לְךָ מָקוֹם", כאן הבטיחו הקדוש ברוך הוא למשה שיזכה למצוה זו בחייו שהבדיל שלש ערים. שכך דורשים "וְשִׁמְתִּי לְךָ" בחיך, "מָקוֹם" ממקומך, שתהא מחנה לוויה קולטת¹⁴³. "אֲשֶׁר יָנוֹס שָׁמָּה" מלמד שהיו ישראל מגלין במדבר, להיכן מגלין? למחנה לוויה. מכאן אמרו, בן לוי שהרג, גולה בין ערי הלויים. ואם גלה למדינתו, קולטתו¹⁴⁴. אמר רב אחא בריה דרב איקא, לומדים שמדינת הלוי יכולה לקולטו, וכן שרוצח שרצח בעיר מקלטו גולה משכונה לשכונה, מהכתוב "כי בעיר מקלטו ישב" עיר שקלטתו כבר.

137 דלכולי עלמא נוף בתר עיקר לא שדינן

138 אף שלא מוזכר שנחלקו גם לעניין ערי מקלט, משמע מהברייתא שנחלקו גם בזה. תוס'.

139 ואף שזה קולא לגואל הדם, כיוון שאין העיקר בטל לנוף, מודה רבי יהודה. רש"י.

140 ומשום שבדרך כלל אומרים, שהנוף הולך אחר העיקר, הוצרכה המשנה לומר שלעניין מקלט יש מקרה שהעיקר ילך אחר הנוף לחומרא. רש"י. ותוס' כתבו שבנוף יהיה מותר להורגו אלא שאין הולכים אחר הנוף אלא להחמיר, אבל אם הנוף בחוץ נשאר לעיקר דינו העצמי שנחשב בפנים ואם הרוצח יעמוד עליו לא יהיה ניתן להורגו.

141 כי מן העיר אינו רשאי לצאת מפני רציחה ראשונה. רש"י.

142 שהוא רשאי לצאת מן העיר שלא גלה שם. רש"י.

143 ואף ערי מקלט יהיו ערי לוויה. רש"י.

144 אבל לא יהיה רשאי להסתובב, בכל העיר אלא רק בשכונתו. תוס'.